

Gniezno
Ostrów Lednicki
**Chrzcielnica
Polski**

01

GIMNAZJUM / SCENARIUSZ 2

Pomysł i opracowanie dydaktyczne: prof. UAM dr hab. Violetta Julkowska
Opracowanie graficzne: Jarosław Gryguć

Grody i grodziska wielkopolskie – krajobraz kulturowy państwa pierwszych Piastów dawniej i dziś

Zasób pisanych źródeł historycznych do najdawniejszych dziejów Polski jest bardzo niewielki i w dodatku pośredni. Najstarsze zapiski z czasów Mieszka i Chrobrego pochodzą bowiem albo z ościennych państw: czyli znamy je w przekazie Niemców lub Czechów, albo są o ponad 150 lat późniejsze. Ponadto pod znakiem zapytania pozostaje wiele podstawowych kwestii, o których źródła pisane milczą. Zagadką pozostaje nadal miejsce chrztu Mieszka, chociaż historycy potrafią wskazać kilka prawdopodobnych. W ostatnich kilku latach dzięki połączeniu wysiłków badawczych archeologów, dendrochronologów, antropologów, biologów, chemików i fizyków oraz historyków sztuki poznajemy coraz więcej szczegółów na temat życia codziennego w kraju pierwszych Piastów. Wiemy jak wyglądały grody, jaką konstrukcję miały wały drewniano-ziemne, które je otaczały, w jakich domostwach żyli poddani Mieszka, jak uzbrojeni byli jego wojowie. Z badań wielu specjalistów wyłania się rekonstrukcja tajemniczego krajobrazu kulturowego X wieku na ziemiach państwa Mieszka. Można też spojrzeć na współczesny krajobraz wielkopolski, z perspektywy zdjęć lotniczych, wykonanych przez archeologów i dostrzec w nim pozostałości tego dawnego świata.

/ Cel projektu:

Celem projektu jest uzyskanie wyobrażenia krajobrazu kulturowego państwa Mieszka, ze szczególnym uwzględnieniem pozostałości po dawnym układzie przestrzennym grodów. W pracy uczniów zostaną wykorzystane współczesne zdjęcia lotnicze wykonane przez archeologów oraz rysunki będące rekonstrukcją dawnych grodów i obiektów grodowych, powstałe na podstawie wyników badań archeologicznych. Dodatkowym źródłem informacji, pozwalającym na rekonstrukcję krajobrazu kulturowego i przyrodniczego są informacje z zakresu nauk przyrodniczych, wskazujące na stan zadrzewienia obszaru zajmowanego przez państwo Polan oraz informacje ikonograficzne wskazujące na ówczesny klimat i rodzaj stosowanych upraw.

Po zakończonym projekcie uczeń potrafi:

- > rozróżnić znaczenie pojęcia gród i grodzisko;
- > dokonać analizy zdjęcia lotniczego pod kątem dostrzegania pozostałości dawnych grodów;
- > przeanalizować mapę rekonstruującą stan zadrzewienia, sieć rzek i jezior oraz główne szlaki komunikacyjne w państwie Mieszka;
- > dokonać analizy rysunków pokazujących przekroje wałów drewniano-ziemnych pod kątem rekonstrukcji ich budowy i funkcji obronnych;
- > ocenić na podstawie informacji o budowie wałów i ich wymiarów wysiłek organizacyjny księcia i jego otoczenia, włożony w budowę umocnień grodowych oraz docenić znaczenie pomysłu strategicznego polegającego na budowie sieci grodów wzajemnie ze sobą skomunikowanych siecią dróg;
- > dokonać analizy materiałów ikonograficznych pod kątem informacji o warunkach klimatycznych i rodzajach upraw w Wielkopolsce w okresie wczesnego średniowiecza;
- > zebrać dodatkowe informacje podczas pokazu filmu „Wyspa władców” na temat rodzaju wsparcia jakiego udzielają historykom i archeologom współczesne dziedziny wiedzy oraz metody badawcze stosowane w obszarze nauk przyrodniczych i eksperymentalnych.

Metody pracy:

- > analiza i interpretacja źródeł zdjęciowych;
- > analiza i interpretacja źródeł ikonograficznych;
- > analiza rysunków dydaktycznych (rekonstrukcji);
- > pokaz filmu dydaktycznego – pod kątem przedstawienia różnych dziedzin wiedzy wspierających badania historyków i archeologów.

Środki dydaktyczne:

1. Zdjęcia lotnicze – fot. W. Rączkowski.
2. *Porta regia. Drzwi Gnieźnieńskie* – fot. A. Bujak, tekst A. Labuda, Gniezno 2000.
3. Rysunki rekonstruujące wygląd grodów i wałów obronnych – J. Gryguć.
4. Atlas historyczny.
5. Film „Wyspa władców” – reż. Z. Cozac

Czas lekcji: min. 2 godz.

/ Przebieg lekcji:

Zaangażowanie

Nauczyciel przedstawia szczegółowe cele lekcji i podaje uzasadnienie wzbogacenia wiedzy historycznej o ustalenia pochodzące z obszarów innych nauk oraz zastosowania różnych metod badawczych. Prezentuje film „Wyspa władców” w celu pobudzenia wyobraźni uczniów. Po projekcji wskazuje na przykłady nowego typu badań, wspierających ustalenia dokonane przez historyków. Nauczyciel zwraca uwagę na te kadry filmu, które zostały wykonane z perspektywy lotu ptaka i wskazuje na możliwość zastosowania zdjęć lotniczych jako źródła informacji.

Badanie/Przekształcanie

Następuje podział klasy na zespoły zajmujące się poszczególnymi obiektami. Każdy z zespołów otrzymuje materiały pomocnicze w postaci zdjęć lotniczych i odpowiadających mu rysunków rekonstruujących poszczególne obiekty. Zespoły otrzymują szczegółowe instrukcje, na podstawie których rozpoczynają pracę analityczną wokół zdjęć lotniczych i przekrojów rekonstruujących zabudowę dawnych grodów i rozmieszczone na ich terenie budowle obronne. Wyjaśnione są zakresy znaczeniowe pojęcia: gród, grodzisko.

Zespół I – ustala na podstawie zdjęć lotniczych Ostrowa Lednickiego i rysunków rekonstruujących dawny gród – przybliżony rozmiar grodu i jego wielorakie funkcje. Uczniowie określają stopień zabezpieczenia grodu położonego na wyspie. Wskazują miejsce, w którym gród posiadał połączenie z lądem dzięki konstrukcji drewnianego mostu. Zespół ustala w jaki sposób obecnie można przedostać się na wyspę. Zespół wskazuje na mapie połączenie grodu lednickiego siecią dróg z innymi grodami, w tym z Poznaniem i Gniezmem. Przy pomocy skali mapy uczniowie obliczają odległości pomiędzy grodami.

Zespół II – ustala na podstawie zdjęć lotniczych miejscowości Giecz oraz rysunków rekonstruujących dawny gród i zabudowania – przybliżony rozmiar grodu i jego funkcje oraz dawne i współczesne znaczenie. Uczniowie określają stopień zabezpieczenia grodu położonego na równinie. Określają rolę rzek i bagien w podniesieniu funkcji obronnych grodu. Zespół ustala na mapie położenie grodu względem innych i jego znaczenie. Określa rodzaj zabezpieczenia grodów jakim były ówczesne wały drewniano-ziemne.

Zespół III – wskazuje na mapce obszary zalesienia zrekonstruowane na podstawie badań oraz porównuje je ze stanem współczesnym widocznym na wybranych zdjęciach lotniczych. Zespół wymienia naturalne warunki sprzyjające dodatkowemu zabezpieczeniu grodu. Analizuje mapę w poszukiwaniu nazw topograficznych. Wyjaśnia znaczenie dawnych nazw miejscowości na terenie Wielkopolski, które zachowały się do czasów współczesnych, takich jak: Przemęt, Przysieka, Przełęk, Dąbrówka, Brzoza, Objezierze, Rąbczyn, Spławie. Zespół ustala w jaki sposób nazwy miejscowości nawiązywały do warunków naturalnych.

Prezentacja:

- > każda z grup prezentuje swoje ustalenia w postaci wniosków na przygotowanym plakacie lub prezentacji multimedialnej.

Refleksja

Pogadanka z udziałem nauczyciela i uczniów zawierająca następujące elementy:

- > porównawcze zestawienie cech dawnego i współczesnego krajobrazu przyrodniczo-kulturowego Wielkopolski;
- > wnioski na temat usytuowania dawnych grodów (mapa, zdjęcia lotnicze) w pobliżu rzek lub jezior – na wyspach i na ostrowach;
- > wskazanie powiązania pomiędzy rodzajem budulca użytego do budowy wałów drewniano-ziemnych a dawnym środowiskiem naturalnym Wielkopolski;
- > wyjaśnienie nazwy plemienia Polan;
- > wyliczenie różnych rodzajów źródeł informacji pozyskiwanych przez historyków i archeologów;

Nauczyciel wspólnie z uczniami na podstawie przygotowanych przez zespoły posterów lub prezentacji formułuje wnioski.

/ Literatura pomocnicza dla uczniów i nauczyciela:

1. *Architektura romańska w Polsce. Nowe odkrycia i interpretacje*, red. T. Janiak, Gniezno 2009.
2. *Biskupin ...i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*, red. Nowakowski J., Prinke A., Rączkowski W., Poznań 2005.
3. Julkowska V, Rączkowski W. *Zdjęcia lotnicze w dydaktyce historii*, w: *Biskupin ...i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*, red. Nowakowski J., Prinke A., Rączkowski W., Poznań 2005, s. 353-369.
4. Kara M., *Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium archeologiczne*, Poznań 2009.
5. Kobyliński Z. *Archeologia lotnicza w Polsce. Osiem dekad wzlotów i upadków*, Warszawa 2005
6. Kurnatowska Z., *Początki Polski*, Poznań 2002.
7. *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia do średniowiecza*, pod red. M. Kubusiewicza, Poznań 2008.
8. Urbańczyk P., *Archeologia grodzisk w badaniach wczesnych państw Europy Środkowej, [w:] Funkcje grodów w państwach wczesnośredniowiecznej Europy Środkowej. Społeczeństwo, gospodarka, ideologia*, red. K. Chrzan, K. Czapla, S. Moździoch, Wrocław-Głogów 2014, s. 27-36.
9. Węcowski P. *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014.
10. Wyrwa A. M., *Gdecz- Giecz. Scire est reminisci. Krótka historia wydobywania z zapomnienia rezydencji piastowskiej*, Dziekanowice-Lednica 2014.
11. *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków 2000 (zawiera artykuły wielu historyków i archeologów).

Dodatkowe informacje: strony internetowe Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy oraz rezerwatów archeologicznych w Gieczu i Grzybowie, a także Rezerwatu Archeologicznego „Genius Loci” w Poznaniu.

